

JSOU SPOJENÉ STÁTY A ČÍNA PŘEDURČENY K VÁLCE?

Rozmach Číny s sebou nese rychlý a co do rozsahu historicky zcela nevídaný posun globální mocenské rovnováhy. Pomyslná firma jménem USA zajišťovala v letech hned po druhé světové válce 50 procent globální ekonomiky, zatímco v roce 1980 už tento podíl dosahoval jen 22 procent a po třech desetiletích dvouciferného hospodářského růstu Číny poklesl na současných 16 procent. Při zachování nynějších trendů se podíl USA na globální hospodářské produkci za

dalších třicet let sníží na pouhých 11 procent. Za totéž období se čínský podíl na globální ekonomice prudce vznesl ze 2 procent roku 1980 přes 18 procent roku 2016 na 30 procent roku 2040.

Díky ekonomickému vývoji se Čína mění v impozantního politického a vojenského konkurenta. Když Spojené státy v období studené války neobratně reagovaly na sovětské provokace, objevil se v Pentagonu nápis, který hlásal: „Kdybychom se někdy ocitli před skutečným nepřítelem, jsme v kaši.“ Čína je vážný potenciální nepřítel.

Možnost, že by se USA s Čínou ocitly ve válce, se zdá nepravděpodobná a byla by velmi nerozumná. Připomínky stoletého výročí první světové války nám však ukázaly, že člověk je schopen i velkých pošetilostí. Když se tvrdí, že americko-čínská válka je „nepředstavitelná“, vypovídá se tím něco o možnostech skutečného světa? Nebo je řeč jen o mezích našich mentálních schopností?

Kam oko dohlédne, vznáší se nad světovým uspořádáním klíčová otázka, zda se Čína a Spojené státy dokážou vyhnout Thúkýdidově pasti. Většinou takového poměřování sil skončilo špatně. K tomu, že významná vzrůstající se mocnost ohrozila postavení dominantní mocnosti, došlo za období posledních pěti set let šestnáctkrát a ve dvanácti případech situace vedla k válce. Ona čtveřice případů, kdy k válečnému střetu nedošlo, nastala, pokud ze strany etablovaného vládce i jeho vyzývatele došlo k ohromným a bolestivým adaptačním postojům i reálného počínání.

I Spojené státy a Čína se mohou válce vyhnout, ale jedině tehdy, pokud si dokážou vstřípit dvě obtížné pravdy. Za prvé: při zachování současné trajektorie je

válka mezi USA a Čínou během několika následujících desetiletí nejenom možná, ale i mnohem pravděpodobnější, než se dnes uznává. Z historického pohledu platí obecně, že válka je pravděpodobnější než zachování míru – a podceňováním rizika hrozbu jen zvyšujeme. Pokud vedení v Pekingu a Washingtonu setrvá v počínání, na které si navyklo za posledních deset let, pak USA a Čína takřka nepochybně spějí k válce. Za druhé: válka není nevyhnutelná. Historie ukazuje, že dominantní velmoci mohou své vztahy s rivaly – dokonce i s rivaly, u nichž hrozí, že je předstihnou – regulovat tak, aby k válce nedošlo. Popis těchto úspěchů i nezdarů je pro dnešní státníky zdrojem mnohých poučení. Jak poznamenal George Santayana, jen ti, kdo se o dějiny nezajímají, jsou odsouzeni je zopakovat.

Následující kapitoly popisují zdroje Thúkýdidovy pasti, analyzují její dynamiku a vysvětlují, jaké má důsledky pro dnešní soutěž mezi USA a Čínou. První část knihy podává stručné shrnutí rozmachu Číny. To, že Čína roste, ví každý, ale málokdo chápe rozsah tohoto růstu a jeho důsledky. Řečeno parafrází někdejšího výroku Václava Havla, stalo se to všechno tak rychle, že jsme se ani nestačili divit.

Druhá část knihy zasazuje současný vývoj americko-čínských vztahů do širšího historického kontextu. To nám jednak pomáhá rozumět současnému dění, jednak nám to skýtá náznaky, kam vývoj směřuje. Podaný přehled sahá do minulosti vzdálené dva a půl tisíce let, až do doby, kdy rychlý rozmach Athén šokoval dominantní válečnickou Spartu a vedl k peloponéské válce. Nejvýznamnější příklady z období posledních pěti set let nám také dávají představu o tom, jak se může pod vlivem napětí mezi stoupající a panující

mocností rozložení sil zvrhnout ve válečný střet. Každého by měla zarazit a přimět k zamyšlení historická analogie, která má ke dnes panující nevráživosti zvlášť blízko, totiž vzdor Německa vůči britskému globálnímu impériu v období před první světovou válkou.

Třetí část knihy si klade otázku, zda máme současné trendy v americko-čínských vztazích chápat jako znaky blížící se bouře podobných rozměrů. Každodenní novinové zprávy o „agresivním“ počínání Číny a neochotě akceptovat „mezinárodní systém pravidel“, jak jej Amerika nastolila po druhé světové válce, líčí incidenty a náhodné střety, které připomínají rok 1914. Zároveň je namístě předepsat si řádnou dávku sebe-reflexe. Kdyby Čína byla „stejná jako my“, tedy stejná, jako byly Spojené státy, když počátkem 20. století vpadly na mezinárodní scénu v pevném přesvědčení, že následujících sto let má představovat americkou éru, byla by vzájemná rivalita ještě vyhrocenější a vyhnout se válce by bylo ještě obtížnější. Kdyby se Čína skutečně ubírala v amerických stopách, pak by čínská vojska prosazovala vůli Pekingu od Mongolska po Austrálii, stejně jako si Theodore Roosevelt přetvořil „naši polokouli“ tak, aby to vyhovovalo jeho zájmům.

Oproti dráze, kterou se při vyšvihnutí na první místo ubíraly Spojené státy, se Čína vydala po jiné trajektorii. Přesto můžeme u mnoha aspektů rozmachu Číny vnímat jistou podobnost. Co vlastně Čína prezidenta Si Ťin-pchinga chce? Jednou větou: vrátit Číně její velikost. Nejvyšší i nejnižší ambicí více než miliardy čínských občanů je zajistit své vlasti bohatství i moc. Jejich cílem je Čína tak bohatá a tak mocná, že ostatním národům nezbude nic jiného než uznat její zájmy a vzdát jí respekt, jaký zasluhuje. Už sám

dosah a ambicióznost tohoto „čínského snu“ by nás měla zbavit veškerých iluzí o tom, že se Čína stane „zodpovědným akcionářem“ a spor mezi Čínou a USA se přirozeně utlumí. Zvláště zřetelně to platí, přihlédneme-li ke „střetu civilizací“, jak o něm hovoří můj bývalý kolega Sam Huntington, tedy k historické křižovatce, na níž se sblížení obou mocností vzhledem k zásadní odlišnosti čínských a amerických hodnot jeví jako ještě přeludnější.

I když se však překonání současných rivalit jeví jako těžko předvídatelné, ozbrojený konflikt se zdá daleko. Je to tak doopravdy? Faktem naopak je, že cesty vedoucí k válce jsou mnohem rozmanitější, snadněji představitelné, a dokonce mnohdy všednější, než se člověku chce věřit. Konfrontací v Jihočínském moři, Východočínském moři nebo kyberprostoru počínaje a spirálou vymknuvšího se obchodního konfliktu konče je až děsivě snadné načrtnout scénáře, jež končí vzájemným zabíjením amerických a čínských vojáků. Žádný z nich sice nepůsobí zvláště pravděpodobně, ale když si vzpomeneme na nezamýšlené důsledky zavraždění habsburského arcivévodky nebo Chruščovova jaderného dobrodružství na Kubě, připomeneme nám to, jak těsná mezera dělí události „zcela vyloučené“ od pouze „nepravděpodobných“.

Čtvrtá část knihy pak vysvětluje, proč válka *není* nevyhnutelná. Většina politických analytiků či komentátorů i běžná veřejnost se k možnosti válečného konfliktu staví s naivní lhostejností, fatalisté naopak mají za to, že se jakási nezvladatelná síla rychle blíží k nehybnému objektu. Jedna i druhá strana se mýlí. Když se vedení obou zemí pustí do studia úspěchů a nezdarů minulosti, odhalí se jim bohatý zdroj indicií a na

jejich základě lze zformulovat strategii, s jejíž pomocí mohou obě země i bez války realizovat všechny své životní zájmy.

Když se pět tisíc let stará civilizace čítající 1,4 miliardy lidí vrací na výsluní, nejedná se o „problém“, který bychom měli prostě „vyřešit“. Jedná se o *dlouhodobý stav*, o situaci, s níž se bude potýkat nejméně celá jedna generace. A má-li tato snaha dojít úspěchu, bude to vyžadovat cosi podstatnějšího než jen nová hesla, častější prezidentské schůzky a nová jednání ministerských pracovních skupin. Máme-li vzájemný vztah obou velmocí ukormidlovat i bez války, bude to den za dnem a týden za týdnem vyžadovat od obou vlád soustředěnou pozornost na nejvyšší úrovni. Bude nutné projevit hluboké vzájemné porozumění, jaké bylo možno naposledy pozorovat během rozhovorů Henryho Kissingera a Čou En-laje při obnovení americko-čínských vzájemných vztahů v sedmdesátých letech. A především to bude vyžadovat radikálnější proměnu postojů i reálných skutků ze strany vedení i veřejnosti, než o jakou se zatím kdokoli pokusil. Máme-li uniknout čelistem Thúkýdidovy pasti, musíme být připraveni promýšlet nemyslitelné a představit si nepředstavitelné. Nemá-li sklápnout Thúkýdidova past, bude v tomto případě nutné ohnout oblouk historie.